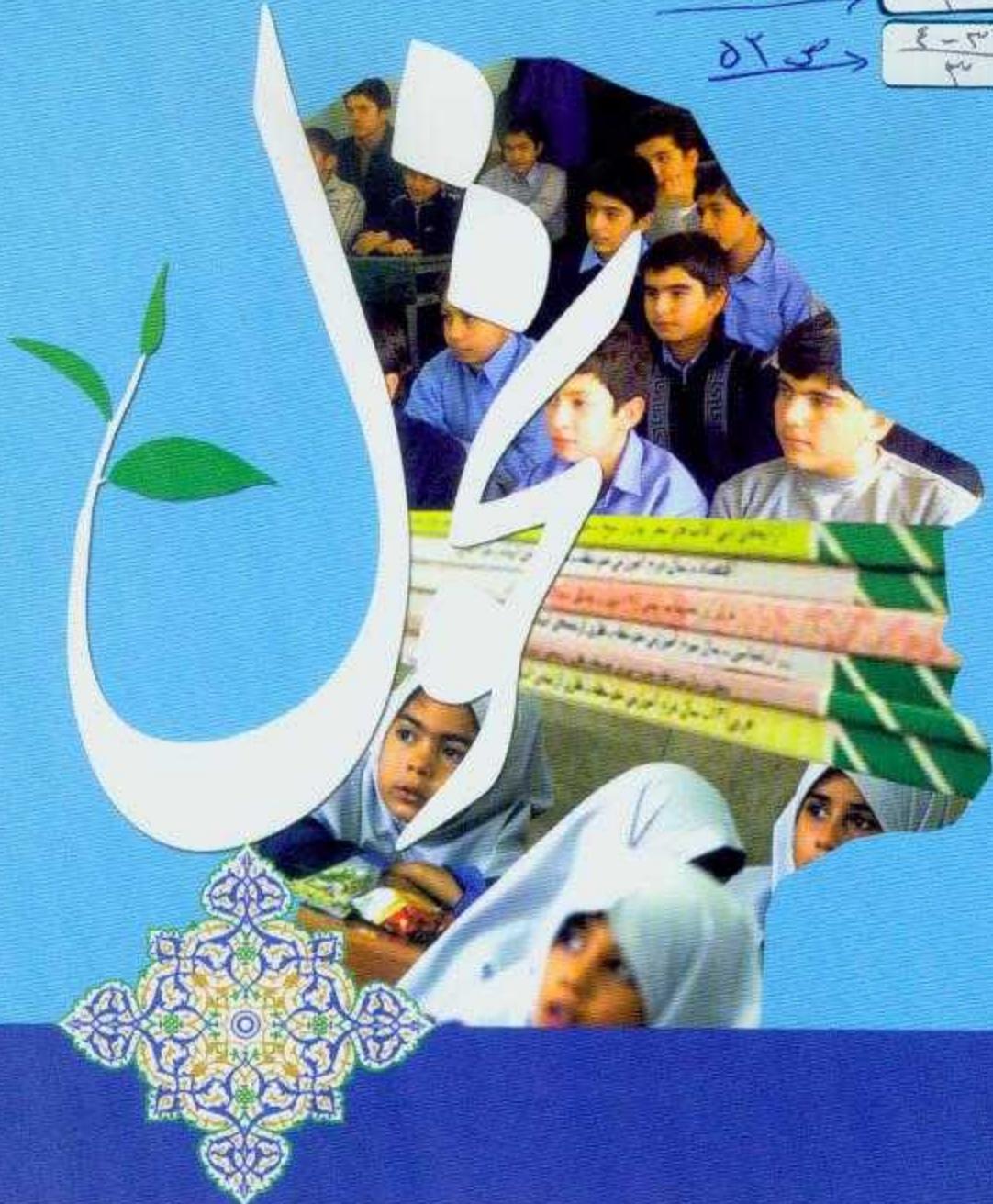

۱۶۴ حل

$\frac{۴-۳}{۲}$

۵۲ سوال

$\frac{۴-۳}{۳}$

مبانی فلسفه

تحمیل در نظام آموزش و پرورش ایران

مجموعه چکده مقالات چهارمین همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران

اکبری، احمد و مسعودی، جهانگیر (۱۳۹۲). هدفمندی آفرینش در فلسفه اسلامی و چالش‌های تربیتی آن. در چکیده مقالات جهان‌میں همایش ملی تخصص فلسفه تعلیم و تربیت ایران، مبانی فلسفی سازمان در نظام آموزش و پرورش ایران (صص: ۵۴-۵۲). مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد.

هدفمندی آفرینش در فلسفه اسلامی و چالش‌های تربیتی آن

احمد اکبری^۱ و جهانگیر مسعودی^۲

شناسایی جهان به شیوه عقلاتی در طول تاریخ یکی از دندگه‌های متفکران بوده است. دادبه (۱۳۷۸) واقعیت جهان، بنیاد و حقیقت جهان، و چگونگی پیدایش جهان را سه موضوع مهم در روان‌شناسی عقلایی می‌داند. چنین موضوعاتی به زعم ویت (۱۳۸۷) و مگی (۱۳۸۸) مورد توجه خردمندان بوده و دوباره (۱۳۹۰) چنین موضوعی را علاقه‌مندی می‌داند. بر این اساس، یکی از ابعاد مهم در این خصوص که در فلسفه و تعلیم و تربیت اسلامی نیز به آن پرداخته شده این است که چرا خداوند، انسان و مایر موجودات را آفریده است؟ متکلمان این پرسش را در مبحث افعال الهی و فلسفه‌آن را در بحث اراده و فاعلیت الهی طرح کردند (ساجدی، ۱۳۸۰). این پژوهش به بررسی پاسخ فلسفه‌انسانی مسلمان به این سؤال مهم پرداخته است که آیا خداوند از آفرینش، هدفی را دنبال نموده است؟ در ادامه، تأثیر پاسخ‌های متفاوض داده شده به سؤال هدفمندی آفرینش بر تعلیم و تربیت تبیین شده است. در بحث هدفمندی آفرینش مکاتب مختلف کلامی، فلسفی و عرفانی، پاسخ‌های متعدد و بعض‌اً متفاوتی به این سؤال داده‌اند. دیدگاه اول بر این باور است که خداوند فاعل مختار و آگاه است و آفرینش جهان فعل اختیاری او است. بنابراین، از آفرینش جهان هدف و مقصود شخصی داشته است. بنابراین، خلقت انسان تصادفی نیست و اهداف ویژه‌ای برای آن وجود دارد از جمله؛ شناخت پروردگار، تکمیل طرفیت‌های وجودی او و تغییر به خداوند. بر این اساس، حکمت الهی افکارهایی کند که همه افعال خداوند غایت و هدف داشته باشند، چرا که نفی غرض از فعل خداوند عبارت از نفی غرض فاعلی است و با توجه به نفی غرض زاید بر ذات، غایت آفرینش همان علم پروردگار و اینهاج ذاتی او به کمالات مندرج در ذات است که به سبب آن، به ایجاد نظام هستی مبادرت ورزیده است (محمودیان و امامی، ۱۳۸۹). بر اساس باور مذکور که نماینده آن معتبر است،

^۱- عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بردسکن akbari.180@gmail.com

^۲- دانشیار دانشگاه فردوسی مشهد

خلفت انسان تصادفی نیست و اهداف ویژه‌ای همچون؛ شناخت پروردگار و قرب به او برای آن وجود دارد. فارسی‌نژاد و دژآبادی (۱۳۸۹) اظهار می‌دارند که از دیدگاه قرآن، هدف از آفرینش جهان، انسان کاملی است که به مقام عبودیت حقیقی رسیده و آسمان‌ها و زمین و هر چه در آن‌ها است برای او آفریده شده است. در مقابل این دیدگاه باور دیگری وجود دارد که اظهار می‌دارد که خداوند موجودی کامل و بی‌نیاز است و هدف داشتن از خصوصیات، موجودات بیازمند است. بنابراین، خداوند نمی‌تواند از آفرینش جهان هدف و غایتی داشته باشد. در این خصوص، آهنگران (۱۳۸۸) اظهار می‌دارد این که برخی صاحب‌نظران، فلسفه یا علت خلفت انسان را در نظام تربیتی اسلام، رسیدن او به کمال مطلق می‌دانند، اشتباه است چرا که خالق حکیم در هدفش نه غیر مقدور، بلکه باید مقدور و ممکن باشد، و از طرف دیگر، انسان دارای عقل است و هیچ گاه غیر مقدور را هدف فعالیت‌های خود قرار نمی‌دهد، لذا رسیدن انسان به کمال مطلق به عنوان فلسفه خلفت انسان اشتباه است و باید تعبیر مزبور اصلاح شود، بنابر چنین باوری که اشاعره نماینده آن است؛ خداوند از آفرینش جهان هدف و غایتی نداشته است (فارسی‌نژاد، ۱۳۸۸). اشاعره منکر هدف و غایت در افعال الهی و متکلمان امامیه و معتزله قائل به وجود هدف و غایت در افعال الهی هستند. با وجود شرح‌های بسیاری که در باب مسئلله آفرینش مطرح شده، این مسئلله بسیار مهم همچنان در هالمای از آباهام باقی مانده است. اکنون با توجه به این که فلسفه به عنوان یکی از دو صافی اصلی در تعیین اهداف تعلیم و تربیت و تبدیل اهداف موقعی به هدف‌های ثابت نقش ایفا می‌کند و نیز نظر به این که وجود مبانی قابل دفاع در فلسفه حاکم بر هر جامعه، خاصه در موضوع هدف آفرینش انسان (که موضوع تعلیم و تربیت است) می‌تواند سرنوشت تعلیم و تربیت در آن جامعه را دیگر گون سازد، چنان‌چه این اختلاف در نظر گاهه فلاسفه و متکلمان مسلمان مرفوع نگردد، تربیت نیز با دو نوع پیش‌فرض رو به رو می‌شود: یکی تربیت ملتفق، مبتنی بر بایسته‌های اعتقادی در خصوص اهداف آفرینش (دیدگاه معتزله و امامیه) و دیگری تربیت بدلون هدف از قبل طرح ریزی شده با تأکید بر بینش و خلاقیت خود انسان (دیدگاه اشاعره و فلاسفه مسلمان) و به این ترتیب نوعی از تعارض در مبانی هدف‌گرینی را با توجه به اختلاف نظر عقلي ادیشمندان مسلمان شاهد خواهیم بود. بنابراین، پیشنهاد می‌شود فیلسوفان و متکلمان مسلمان برای پاسخ به بیازهای نظام تربیت اسلامی در آموزه‌های عقلانی خود بازاندیشی و فیلسوفان تربیتی را برای حل این مسئلله برای رسیدن به وحدت و انسجام فکری در ترسیم الگوی تربیت اسلامی و طرح ریزی اهداف مناسب برای آن باری نمایند.

منابع فلسفی

منابع

آهنگران، محمد رسول (۱۳۸۸). تأملی در فلسفه آفرینش انسان در نظام تربیتی اسلام. *فلسفه دین*، ۶ (۱)، صص: ۴۹-۶۱.

دادره، اصغر (۱۳۷۸). *كلیات فلسفه*. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
 دوپرورد، بن (۱۳۹۰). *ایدئه‌های فلسفی که باید بدانید*. (مهرداد پورعلم، مترجم). تهران: نشر ایران‌بان.
 ساجدی، علی‌محمد (۱۳۸۰). *غایتمندی نظام آفرینش از نظر متكلمان و حکماء مسلمان (مقاسه و تحلیل)*. مقالات
 و بررسی‌ها، (۳۴)، ویژه‌نامه (پیوست ۷۰)، صص: ۸۹-۱۱۳.

فارسی‌نژاد، علیرضا (۱۳۸۹). تأملی بر دیدگاه متكلمان مسلمان در باب غایتمندی آفرینش (تفقیب دیدگاه اشاعره و
 عدیله). *آینه معرفت*، ۸ (۲۲)، صص: ۱-۳۰.
 فارسی‌نژاد، علیرضا و ذراًیاد، حامد (۱۳۸۸). *فلسفه آفرینش جهان و انسان از دیدگاه قرآن*. اندیشه دینی، ۱۱ (۳۰)،
 صص: ۱۰۳-۱۲۴.

محمودیان، حمید و امامی، مریم (۱۳۸۹). *غایتمندی بودن آفرینش در فلسفه اسلامی: با محوریت غرض‌ورزی خالق و
 غرض‌مندی مخلوق*. اندیشه دینی، ۱۲ (۳۵)، صص: ۱۵۲-۱۷۰.
 مگی، برایان (۱۳۸۸). *دانستان فلسفه*. (ماتی صالح‌علمه، مترجم). تهران: کتاب آمده.
 ویت، جرمی (۱۳۸۷). *گردش در دنیای فلسفه برای جوانان*. (رضا بهار، مترجم). تهران: نشر قطره.